

# КЛЕВАНСЬКА ЗОЛОТА

**Зорянець Олександр Тимчук – людина з великим життєвим багажем. Ветеран збройних сил, внутрішніх військ, лісівник, підприємець. Але Олександр Павлович з тих людей, які свій багаж не тримає на полицях пам'яті, де той припадає пилом. Він дружить з пером, є автором циклу статей, частина з яких була надрукована у «КТ», і користувалась популярністю у багатьох наших читачів: «Нотатки мисливця», «Записник контрабандиста» та інші. Сьогодні пропонуємо увазі читачів нову роботу Олександра Тимчука.**

Пошуком скарбів на Русі займалися слов'яни. Не минула ця доля і Клевань з околицями. А околиці у нас не менш знамениті і славні, чим інші древні українські землі.

Не знаю, як ішли справи з пошуком скарбів у більш старі часи, взагалі то, це заняття завжди мало темне забарвлення і попахувало криміналом. Але про декілька випадків знахідок у наших краях коштовностей я розповім. Дещо я почув від місцевих жителів, дещо наскріб в архівах. Природно, будь-які чутки щодо незнайдених скарбів обростали неймовірними подробицями і кожний намагався додати що-небудь своє.

Древні городища, стародавній замок, не менш стародавня дорога на Лучеськ через древній Коливань – усе це будоражило увагу шукачів скарбів. Повстання і війни, що пронеслися нашим краєм, примушували місцеве населення ховати коштовності. І не завжди власники діставали їх зі схованок. Одні загинули, інших погнали в неволю. Хтось, звичайно вижив, але уже не знав, де зарив золото його сусід, що відійшов у безвість.

Звичайно, селяни, які знаходили скарби, віддавали знахідку своєму панові або державному службовцеві. Ще з часів Петра Першого, вилучати цінності з землі простим смертним було заборонено під страхом жорстокого покарання, за законом знайдені скарби належали державі, тобто царській казні. Не знаю, як ставилися чиновники Речі Посполитої на початку двадцятого століття до шукачів скарбів, але ті, хто віднайшов тоді що-небудь цінне, відразу намагалися повідомити про знахідку представникам влади.

У двадцяті роки минулого сто-

ліття в районі села Пересопниці місцевий житель на своєму полі знайшов невеликого золотого коня. Знахідку відправили у Варшаву, де її помістили в експозицію історії древньої Русі. Розкопки в Пересопниці велися постійно. Але нічого більш коштовнішого, там так і не знаходили. Видно, монголо-татари усе цінне позагрибували, або древні русичі вміли дуже добре ховати свої скарби.

У нашій свідомості, напевно, під впливом пригодницької літератури і художніх фільмів, стародавні замки асоціювалися із захованими скарбами та іншими таємницями.

Клеванський замок також був оточений ореолом таємничості. Чого тільки про нього не розповідали! І про підземні ходи, що ведуть в Олику, і про незліченні скарби, заховані в озерець «Безодня» і в стародавніх вежах в часи Хмельниччини!

Усе виявилось набагато прозаїчніше. Князі Чарторийські будували замок кілька століть. Згодом зuboжили і своє «родове гніздо» перепродували не один раз. Не слід забувати, що замок, колись омивався водами річки Стубли. Не знаю, чи існував у ті часи звичай кидати монети з мосту на щастя, чи то вони були просто загублені, але заїжджі хлопці, з дуже навіть солідним металошукачем викопали біля віадучного мосту дві золотих монети вісімнадцятого століття. Правда, вони намагалися свій прилад всучити мені з товаришем за дуже великі гроші, і я запідозрив «розвод».

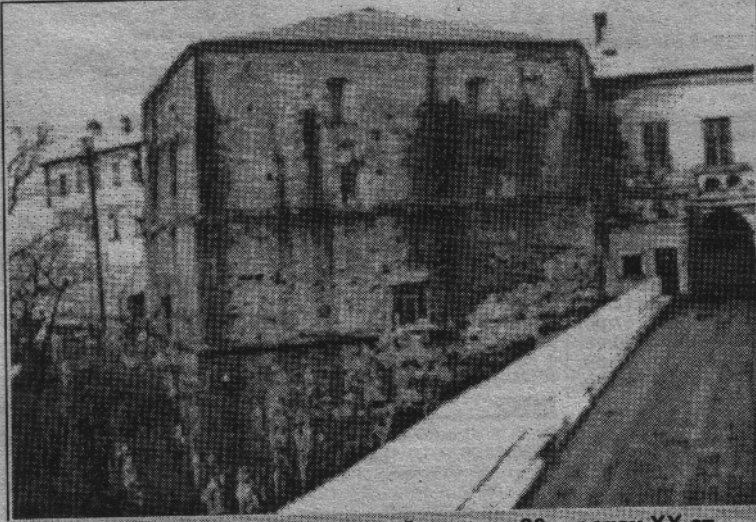
На початку тридцятих років минулого століття поляки в замок робили реконструкцію. На центральному вході розібрали чималу колону з гвинтовими сходами. Колону виявилася порожньою, а всередині

був замуруваний лицар, точніше, його обладунки в повний ріст, з мечем і щитом. Знахідку відправили у Варшаву. Може, після цього і виникла легенда про замурувану місцеву красуню, що не розділила любов князя.

На початку 80-х років у замку розмістили лікувально-трудова профілакторій. В обласному архіві його керівництво попросило схему підземних комунікацій замку. Виявилось, що між вежами існував ще один підземний лабіринт, нижче підвальних переходів, причому в досить пристойному стані: напівовальна стеля, ніші, кам'яна підлога, досить широкий прохід, у ньому запросто могли розминутися два озброєних ратника.

З північної вежі підземний хід вів до костельу. У районі Різв'яної церкви, перед трасою, його заблокувала велика брила землі, схожа на зсув. При обстеженні ходу були знайдені мідні монети дев'ятнадцятого століття, ліхтар і старі кайдани.

Другий підземний хід йшов з південної вежі, за стародавньою схемою, під дорогою, у район ярів. За архівним даними під час утечі цим підземним ходом скористалися малолітні злочинці. Річ у тому, що у замок поляки в тридцяті роки влаштували колонію для неповнолітніх. Після втечі, усі підходи до підземних ходів були закладені і забетоновані. До речі, адміністрація ЛТП також вжила всіх заходів, аби запобігти можливості втечі з профілакторію його пацієнтів за допомогою підземних комунікацій. За весь період існування там установи, нічого істотного в замку виявлено не було, хоча постійно проводилися ремонтні і перебудови. Коли ж він став безхазяйним, у підвали ринули всякі пройдисвіти. Одні крали залишки металу, інші рвали дошки, вирізували перекриття, не гребували нічим, що приносило який-небудь прибуток. Але були і конкретні заїжджі гастролери, які цілеспрямовано обшукували замок. Сліди їхньої діяльності видно повсюдно. Замок зруйнований, але скарбів в ньому так і не знайшли. Але, продовжують шукати. Хлопці з металошукачами постійно бродять по замку і в його околицях. Бог



Рідкісний знімок: Клеванський замок у 20-х роках ХХ ст.

ім у поміч! Хоч дорогу від цвяхів очистили...

Окрема історія руйнування місцевими шукачами скарбів польського і єврейського цвинтарів у Клевані, німецького і чеського в Мочулках. Такі дії перед іноземцями і самими собою нас тільки ганьблять. Мені доводилося спілкуватися на початку вісімдесятих років з нащадками колишніх німецьких колоністів. Вони приїжджали в село Мочулки провідати могили своїх родичів. Що вже треба було шукати нашим співгромадянам у тих могилах? Які скарби? Практичні німці ніколи з небіжчиками коштовностей у могили не клали. Просто передавали їх у спадщину. Ні, треба ж було усе перерити і загидити! Я з перекладачем не знав, куди очі подіти під докірливими поглядами літніх німців. Ну, а польський цвинтар, біля Новоставського лісництва, це взагалі класика вандалізму. Мало того, що з початку сімдесятих років там постійно розривали і грабували склепи, викидали небіжчиків мало що не в сміттеві ями, у дев'яності – розікрали всі гранітні і мармурові плити, перетворивши цвинтар у смітник.

Та ж доля осягла колись престижний єврейський цвинтар у Клевані. Вандали розривали могили, видали золоті коронки з зубів, після

чого людські кісти викидали прямо в яр. Частина могильних плит пішла на фундаменти споруджуваних будинків. Невже в місцевих жителів, що займаються таким промислом, не було нічого святого в душі? І не боялися Божого покарання? Саме цікаве, що місцева влада в ті часи запліщувала очі на подібні діяння. Але ж карна стаття за осквернення могил була і у радянському законодавстві! Я точно знаю, що місцева інтелігенція неодноразово зверталася і у міліцію, і в райком партії з проханням припинити акти вандалізму. Ніякої реакції. Навпаки, надто активним захисникам могил погрожували різними неприємностями.

Аматори же легкої наживи спокійно продовжували свої чорні справи. Місцевий коцьол був розграбований ще до війни, довгі роки він пустував і в ньому грали у війну місцеві хлопчачки. От, вони-то і наткнулися на поховання католицьких священиків у підвалах. Підключились дорослі, витягли труни назовні, обібрали з небіжчиків усе коштовне і покинули останки на вулиці. Деякі з очевидців дотепер живі і пам'ятають ті страшні часи розгулу вандалізму.

**Олександр ТИМЧУК,**  
с.Зоря. Закінчення  
у наступному номері.

# КЛЕВАНСЬКА ЗОЛОТА ЛИХОМАНКА

У Клевані до війни проживала велика єврейська громада, причому досить заможна. Після приєднання в тридцять дев'ятому році Рівненщини до Радянської України, євреїв міцно пресували співробітники НКВС, вимагаючи здати золото і коштовності. Природно, ті ховали їх у різних потаємних місцях. На початку війни німці євреїв розстріляли, а заховане ними золото дотепер не дає спокою багатьом поколінням шукачів скарбів.

Клевань відбудовувався після війни. В містечко підтяглися уцілілі жителі з навколишніх сіл, почали освоювати кинуті і спалені оселі. Звичайно, якщо, хто з місцевих жителів і знаходив щонебудь коштовне, таку знахідку, природно, не афішував. Існувала така собі дилема: знайшов скарб — ділися з державою, а приховаєш, якщо дізнаються, — кілька років колонії можна було гарантовано склопотати. Такий випадок і стався у вісімдесяті роки з клеванським роботягою. Щось він ремонтував на своїй ділянці й у старій, іржавій металевій трубі знайшов різні дорогоцінні прикраси і золоті монети, мабуть, заховані попередніми хазяями. Один тільки золотий ланцюг чого вартий був! Товстий, важкий, з одного лише кільця стоматолог запросто зміг би зварганити пристойну зубну коронку. На своє лихо мужик зловживав оковитою, грошей на горілку, як завжди, не вистачало. От, він і почав потихеньку сплавляти знайдене, причому, майже за безцінь, місцевим багатеньким «буратином». На жаль, його дружина, хоч і рекувала залишок цінностей, зберегти в таємниці знахідку не спромоглася. Правоохоронці вже наводили довідки, хто і що купив

на обручки і золоті зуби. Правда, один мій знайомий скаржився, що йому тоді всучили фальшиву, свинцеву, лише злегка позолочену монету. Ну, що ж, фальшивомонетники існували за всіх часів. Може ця історія залишилася в скрижалях правоохоронних органів, а може, хто зі старих співробітників заме-

тушився, але, коли в Клевані рили котловани під госпмаг і майбутній ресторан, то там постійно чергував міліціонер, що ретельно оглядав кожен викинутий ківш землі. А раптом повезе, адже чверть вартості скарбу держава обіцяла тому, хто його знайде!

Мало хто з місцевих жителів знає, що в старовину міст через річку Стубла знаходився трохи нижче за течією від сучасного мосту. Там дотепер у мулистому дні стирчать дубові палі. Та й дорога на Луцьк йшла в тому місці, де зараз проходить провулок, за колишнім рестораном. До речі, телефонний кабель між Рівне і Берліном, прокладений під час війни, проходить саме цим провулком. Він заритий не так, щоб і глибоко. Деякі заповзятливі хлопці пробували його дістати. Він у свинцевій оболонці, та й міді там досить. Не вийшло в них, та й не раджу нікому до цього місця навіть близько наближатися. Кабель дотепер у резерві як стратегічний зв'язок. Спецслужби вираховують викрадачів миттєво і посадять надовго.

Однак дехто із сучасних шукачів скарбів, все-таки мав інформацію про давні комунікації



Стара Клеванська ДЮСШ.

«Безодні» свої скарби.

Старий, дерев'яний будинок недалеко від залізничного вокзалу Клеваня, ніколи не привертав до себе особливої уваги як місцевих жителів, так і любителів старовини. Після війни в ньому розташовувалися державні структури, потім функціонувала російська школа, у сімдесяті-вісімдесяті роки там займався спортом молоде покоління клеванців і школярі з навколишніх сіл. Тренерами дитячо-юнацької спортивної школи були люди досвідчені, багато їхніх вихованців досягли значних успіхів у спорті. Я був досить дружний з більшістю співробітників школи, частенько бував на їхніх тренуваннях, навіть мріяв там працювати. Педагогічна освіта і звання кандидата в майстри спорту відкривали для мене такі перспективи. Та не склалося.

У будинку зберігався спортінвентар, спортивна форма та інші спортивні приналежності. Деякі, досить цінні, наприклад, гоночні велосипеди. Ніякої охорони в школі не було, замки в дверях досить кволі, і школу час від часу обкрадали. Зловмисників, звичайно, не знаходили і право-

то получили новую возможность излить пред ним свои душевные и мысли, и желания.

Наступила минута выхода. Выход из Обители был подобен вступлению в неё: он совершен был благолепно и в духе церковности, в виде крестного хода. Впереди всей училищной семьи шел в облачении и с крестом в руках училищный священник, за ним певчие училищного хора, непрерывно исполнялись пасхальные песнопения, а затем — ученики в стихарях и с иконами, и наконец остальные ученики стройными рядами. Тут же, непосредственно за ними, находились

и уверенно переступающими с ноги на ногу по направлению к заветной Почаевской Святыне, к той тихой нагорной Обители, где они, презревая все трудности далекого пути и все лишения, жаждут обрести покой душам своим, быть может смятенным от сознания множества вольных и невольных прегрешений пред Владыкой Создателем, — где они думают искупить язы греха пред милосердным Лицом Всеблагой Матери Господа.

Любовятную и глубоко назидательную картину представляла собой так называемая Божья гора, лежащая как раз при дороге,



Лаврский готель і каплиця навпроти нього. 1900 р.

о. Наместник (архимандрит Амелосий, — ред.), изъявивший добровольное желание с миром и молитвенными благопожеланиями проводить дальних гостей. К необычному и полному стройности и религиозного смысла шествию, примкнула вся та масса людей, которые уже давно, в ожидании обедни, находилась в храме. По мере удаления от собора, толпа сопровождающих постепенно возрастала в количестве. Близи первой монастырской часовни процессия остановилась. Здесь помолвились и протиснулись с

в половинном расстоянии Почаева от ст. «Рудня». Как шатер, как нечто могучее и массивное, как конус, поросший густым и многолетним лесом, широко раскинулась она, доминируя на всю окрестность на весьма большом (в ясную погоду на 40 верст по направлению к г. Дубно) пространстве. Всякого любознательного путника невольно манила она к себе, как бы приглашая отдохнуть под сенью бесчисленных своих ветвей усталого богомольца и обещающая дать ему нугу и прохладу в знойный день. Неудивительно

поэтому, что всякий турист и простодушный путник из поселения считает обязанностью завернуть на эту роскошную и своеобразную гору; понятно и то, почему с именем этой горы связано уже много легенд и рассказов, пустивших глубокие корни в воображение простовца и способствовавшие поселению на ней загадочных личностей (вроде известного Степанюка) (монаха-пустельника, який у орудії половині XIX ст. перебував в одній з печер Гори, — ред.). Во всяком случае гора эта представляет собой дивную игру природы и второй экземпляр св. Почаевской горы, возлюбленной Матерью Господа и составляющей как бы точную копию её, — экземпляр достойный того, чтобы здесь основать «селеню Господа сил» для всенеднего Его славословия.

Налюбовавшись в достаточной степени созерцанием дивного творения Божия, воспитанники-богомольцы Клевани, в 11 часов утра прибыли на вокзал ст. «Рудня». Встреченные здесь с полным вниманием местного начальства, деликатно позаботившегося указать всем свои места в четырех особливых вагонах, уже сутки подживавших их, они с радостным сердцем понесли по знакомой дороге домой, чтобы тут с новой силою и усердием приняться за свои занятия. Для некоторых же питомцев обратный путь неожиданно принес с собой неожиданный источник радости: часть их имела случай видется на станциях с ближайшими родственниками, отцами и матерями, братьями, сестрами. А это свидание для любящей души малюлька, никогда не покидающей в школе воспоминаний о милом родительском очаге, служило полноте внутреннего счастья.

Около пяти часов вечера 8 мая Клеванское духовное училище в должном порядке, а душевном и

Лаврська дзвіниця. 1900 р.

телесном благополучии, возвратилось из путешествия.

называлась «Паломничество воспитанников Клеванского ду-

«*Це давно уже забыте всіма паломництво учнів та викладачів Клеванського духовного училища в Почаївську Лавру у 1900 році в наші дні може послужити прецедентом для його повторення. Маршрут і орієнтири вказані дуже чітко. Аби тільки віднайшовся ініціатор і група паломників. А чому б і ні? Через 100 років!*»

Стаття ця була написана спомогателем Клеванського духовного училища С. Чельцовим. Через три роки в цих же «Волыньських спеціальних відомостях» під його ж авторством з'явилася друга стаття, яка



Преподобний Іов, гугмен Почаївський.

хвонозо училища в Почаевскую Лавру». Практично вона є копією попередньої, майже весь текст якої ми навели вище. «Сценарій» чи то «програма» паломництва клеванських «бурсаків» у 1903 році практично нічим не відрізняється від «програми» року 1900-го. Навіть дати практично співпадають: 8-11 травня (у 1900 році — на кілька днів раніше). Щоправда, на зворотній дорозі відсобство путешественників доставили казармы 4 Донської казачьей Батареї, тепер пустовавшие по случаю ухода в лагерь нижних чинов. Нескольким человек из навличных казакое внимательно отнеслись к самым Клеванского духовного училища. Они охотно доставили из казарм свободные столы, скамейки, ввбра и т.п. Было около 1 часа дня».

Насамкінець зауважимо: це давно уже забыте всіма паломництво учнів та викладачів Клеванського духовного училища в Почаївську Лавру у 1900 році в наші дні може послужити прецедентом для його повторення. Маршрут і орієнтири вказані дуже чітко. Аби тільки віднайшовся ініціатор і група паломників. А чому б і ні? Через 100 років! До друку підготував В. ЛАР-ФЕНОК.

Закінчення. Початок у № 21 від 27 червня ц.р.